

مطالعه اتنوبوتانی و مصارف سنتی برخی گیاهان دارویی شهرستان عجبشیر

سمیرا مالکی خضریو^{الف*}، سجاد انصاری اردلی^ب، مهدیه مالکی خضریو^ج

^{الف} دانشجوی دکتری زراعت، گروه زراعت، دانشکده کشاورزی، دانشگاه ارومیه. ارومیه. ایران
^ب دانشجوی دکتری فیزیولوژی گیاهان زراعی، گروه زراعت، دانشکده کشاورزی، دانشگاه شهید چمران اهواز. اهواز. ایران
^ج کارشناسی ارشد زراعت، گروه زراعت، دانشکده کشاورزی، دانشگاه صنعتی اصفهان. اصفهان. ایران

چکیده

سابقه و هدف: تغییر رویکرد جوامع به استفاده از داروهای گیاهی به جایگاه دیرینه گیاهان در بین مردم و شناخت سنتی آنان از گیاهان و پی بردن به آثار سوء داروهای شیمیایی برمیگردد. شناسایی و معرفی ذخایر بومی گیاهان هر منطقه، اشکال و موارد استفاده سنتی این گیاهان با توجه به تنوع بوم شناختی ایران می‌تواند فراهم کننده اطلاعات مفیدی در زمینه فعالیت‌های دارویی و سیستم سلامت جامعه باشد. با توجه به این‌که عمده گیاهان دارویی از جنگل، مرتع، کوهستان و حاشیه رودخانه‌ها جمع آوری می‌شوند، می‌توان با تکیه بر دانش بومی اطلاعات کاربردی دقیقی در این زمینه به دست آورد. لذا این تحقیق به منظور مطالعه اتنوبوتانی و نحوه‌ی مصرف برخی گیاهان بومی شهرستان عجبشیر انجام گرفت.

مواد و روش‌ها: شهرستان عجبشیر در ۹۵ کیلومتری تبریز، بر رسوبات غنی رودخانه قلعه‌چایی، در دامنه جنوب ارتفاعات تورجان و جرئیدن واقع شده و بخشی از اراضی آن در حاشیه دریاچه ارومیه است. این تحقیق پس از بررسی‌های مقدماتی و تعیین حوزه مورد مطالعه، با مراجعه به مناطق از قبل مشخص شده در سال‌های ۱۳۹۲-۱۳۹۳ انجام شد. از بخش‌های مختلف منطقه، گیاهان دارویی جمع‌آوری و مورد شناسایی قرار گرفتند. اطلاعات دارویی از ساکنین بومی، عطاری‌های معتبر و مطالعات استنادی تهیه گردیدند.

نتیجه‌گیری: ۵۷ گونه گیاه دارویی شامل ۲۶ خانواده در منطقه شناسایی و جو دارد. خانواده آفتابگردان (Asteraceae) با ۱۰ گونه، خانواده نعنا (Lamiaceae) با ۷ گونه بیشترین تعداد را به خود اختصاص دادند. با مراجعه به نتایج، اعتقاد بومی بر این عقیده استوار است که استفاده ترکیبی از برخی گیاهان اثر بخشی بیشتری بر انسان داشته و مصنوعیت فرد را در مقابل بیماری قبل از ابتلا ممکن می‌سازد و سبب تقویت سیستم ایمنی فرد می‌شود. علاقه ساکنان منطقه و شناخت کافی گیاهان و نحوه استفاده از آنها این نوید را می‌دهد که ترویج و فعالیت در زمینه جمع‌آوری و حتی کشت و کار گیاهان دارویی می‌تواند از نظر بحث بهداشت، سلامت و حتی اقتصادی مثرثمر باشد.

کلیدواژه‌ها: اتنوبوتانی، ذخایر بومی، گیاهان دارویی، عجبشیر.

تاریخ دریافت: اردیبهشت ۹۴
تاریخ پذیرش: آبان ۹۵

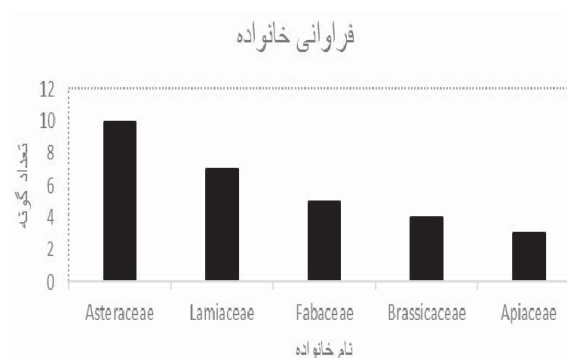
مقدمه:

در استفاده از گیاهان دارویی و مطالعات اتنوبوتانیکی نسبت به گذشته بیشتر شده و توجه ویژه‌ی پاره‌ای از جوامع علمی را به خود جلب کرده و پیشرفت‌های چشمگیری داشته است.

تعاریف متعددی در رابطه با اصطلاح اتنوبوتانی در مجامع علمی وجود دارد. اما بطور کلی می‌توان گفت که اتنوبوتانی مطالعه چگونگی رفتار انسان‌ها در فرهنگ خاص و استفاده از گیاهان بومی منطقه می‌باشد. اتنوبوتانیست‌ها تلاش می‌کنند دریابند چگونه گیاهان به عنوان غذا، پناهگاه، درمان، لباس،

در زمان‌های بسیار دور پیش از آن‌که متخصصان و دانشمندان به مطالعه علمی و کشف ویژگی‌های درمانی گیاهی بپردازند، مردم عادی به زودی دریافتند چگونه انواع گیاهان خوراکی و سمی را از یکدیگر جدا کنند، و به تدریج با قسمت‌های مفید گیاهان آشنا شدند و طرز چیدن آن‌ها را فرا گرفتند. این گنجینه دانش و اطلاعات، سینه به سینه و دهان به دهان به نسل‌های بعدی منتقل شد (۱). در قرن اخیر نگاه مردم

خانواده نعنا (Lamiaceae) با ۷ گونه بیشترین تعداد گونه را به خود اختصاص دادند که از نظر ویژگی‌های دارویی، این گیاهان از خانواده‌ای پر اهمیت گیاهان گل‌دار می‌باشند (۸). متعاقباً خانواده Fabaceae، Brassicaceae، Apiaceae به ترتیب ۵، ۴، ۳ تعداد گونه را دارا بودند (نمودار شماره ۱)، و مابقی از خانواده‌های مختلف ذکر شده در جدول می‌باشند. اطلاعات دارویی گیاهان در جدول شماره ۱ تدوین گردیده است.

نمودار ۱: بزرگترین خانواده گیاهان دارویی منطقه از نظر تعداد گونه

دقیقه طول شرقی و در ارتفاع ۱۳۳۰ متری از سطح دریا قرار گرفته است. آب و هوای عجب‌شیر محلی می‌باشد (۷). این تحقیق پس از بررسی‌های مقدماتی و تعیین حوزه مورد مطالعه، به مناطق از قبل مشخص شده در سال‌های ۱۳۹۲-۱۳۹۳ مراجعه و اطلاعات مورد نظر جمع‌آوری شدند. از بخش‌های مختلف منطقه، گیاهان دارویی جمع‌آوری و گونه‌های گیاهی مورد استفاده افراد بومی مورد شناسایی قرار گرفتند. اطلاعات دارویی از ساکنین بومی مطلع و افراد سالخورده معتمد منطقه، سپس عطاری‌های معتبر و بنام و مطالعات استنادی و سایر منابع گیاهان دارویی (۱۳-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۳) منطقه تهیه گردیدند. اطلاعات در قالب پرسش‌نامه‌های باز ثبت و تکمیل گردیدند. پرسش‌نامه‌ها حاوی بخش‌هایی از جمله: خواص دارویی، اندام، نام فارسی، نام بومی، نام خانواده، نام علمی، نحوه استفاده بودند.

یافته‌ها:

تعداد ۵۷ گونه گیاه دارویی (۲۶ خانواده) در منطقه شناسایی شد. خانواده آفتابگردان (Asteraceae) با ۱۰ گونه،

جدول ۱: فهرست و مشخصات گونه‌های دارویی، اندام و اثرات درمانی آن‌ها

ردیف	نام علمی	خانواده	نام ترکی	نام فارسی	اندام	مصارف درمانی
۱.	<i>Achillea millefolium</i> L.	Asteraceae	بویمادرن	بومادران	گل	تسکین درد، تسکین قاعدگی دردناک، درمان بواسیر و سرفه
۲.	<i>Cichorium intybus</i> L.	Asteraceae	کاسنی	کاسنی	برگ، ریشه و دانه	تصفیه کننده خون، درمان ناراحتی‌های کبدی، تقویت معده
۳.	<i>Tragopogon pratensis</i> L.	Asteraceae	یمینیه	شنگ	ریشه، برگ	دفع موادمسمی بدن، درمان دیابت، روماتیسم و بیماری‌های پوستی
۴.	<i>Carthamus tinctorius</i> L.	Asteraceae	تاغالاگولی	گلرنگ	گل	رفع دردهای مزمن، مسهل، قاعده آور
۵.	<i>Acroptilon repens</i> L.	Asteraceae	ککویه	تلخه	برگ، سرشاخه، میوه	ضد بیوست، قطع اختلاط خونی، رفع ناراحتی‌های معده
۶.	<i>Taraxacum officinale</i> L.	Asteraceae	شوشه قلیان	گل قاصد	تمام قسمت‌های گیاه و ریشه	تحریک غده‌های گوارشی و لوزالمعده و مجاری صفراوی، مسهل و مدر
۷.	<i>Centaurea cyanus</i> L.	Asteraceae	گوی باش	گل گندم	گل	درمان ناراحتی‌های کبدی و گوارشی، شستشوی چشم، تب بر
۸.	<i>Arctium lappa</i> L.	Asteraceae	بابا آدم	بابا آدم	برگ، ریشه	ادرار آور، تقویت بدن، معالجه روماتیسم و سرخک
۹.	<i>Chrysanthemum parthenium</i> L.	Asteraceae	بینه	بابونه	غنچه‌ها و سرشاخه‌های گیاه	آرام بخش، ضد انگل، ضد تشنج، تسکین ناراحتی‌های زنانه
۱۰.	<i>Cirsium arvense</i> L.	Asteraceae	داغ کنگری	کنگر صحرايي	قسمت‌های مختلف بالاخص ریشه	تحریک و افزایش ترشحات صفرا، تقویت معده، تب بر، دفع ادرار

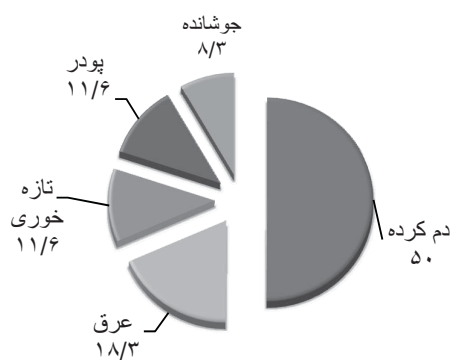
دافع سنگ کلیه و مثانه، خلط آور، سقط کننده جنین	ساقه و برگ	پونه	یارپیز	Lamiaceae	Menthe pulegium L.	۱۱
ضد سرفه، آنتی بیوتیک، ضد اسپاسم، تقویت سیستم ایمنی بدن	ساقه و برگ	کاکوتی	کهلپه اوتی	Lamiaceae	Ziziphous sp.	۱۲
رفع سرفه، ضد نفخ، تسکین دل پیچه، ضد درد	برگ و سرشاخه گل دار	مرزنجوش	توهلوجه	Lamiaceae	Origanum majorana L.	۱۳
درمان سرفه، ضد اسهال و ضد نفخ	سرشاخه های گل دار	زوفا	چوری اوتی	Lamiaceae	Hyssopus officinalis L.	۱۴
رفع سر درد، ضد تشنج، ضد اسپاسم	سرشاخه های گلدار	گلپوره	داغ بزهری	Lamiaceae	Teucrium polium L.	۱۵
ضد عفونی کننده، ضد نفخ، درمان اسهال	برگ، سرشاخه های	مرزه کوهی	داغ مرزسی	Lamiaceae	Satureia hotensis L.	۱۶
ضد عفونی کننده، مقوی، ضد اسپاسم، آرام بخش	سرشاخه های گل دار	اسطخدوس	آلوانا گولی	Lamiaceae	Lavandula angustifolia L.	۱۷
درمان بی اشتها، تحریک ترشح صفرا و شیره های معده، ضد نفخ و قابض	گیاه گل دار	خارشتر	دوه تیکانی	Fabaceae	Cnicus benedictus L.	۱۸
خلط آور، ضد اسپاسم، ضد التهاب، مقوی معده	ساقه	شیرین بیان	شیرین بیان	Fabaceae	Glycyrrhiza glabra L.	۱۹
ضد عفونی کننده، تنظیم کننده هورمون ها	برگ	شبدر قرمز	خشه	Fabaceae	Trifolium pratense L.	۲۰
درمان آسم، برونشیت، درما جراحات سطحی	دانه، برگ	ماشک	پولوه	Fabaceae	Vicia sativa L.	۲۱
خون ساز، درمان راشیتیس، رفع رعشه	دانه، برگ	یونجه زرد	داش یونجاسی	Fabaceae	Medicago falcata L.	۲۲
مقوی معده، تب بر، رفع التهاب کلیه، رفع عطش	دانه	خاکشیر	شوورن	Brassicaceae	Descurainia sophia L.	۲۳
اشتها آور، مدر و تصفیه کننده خون، تقویت معده	برگ، دانه	تره تیزک آبی	بولاق اوتی	Brassicaceae	Nasturtium officinale L.	۲۴
مقبض کننده عروق، بند آورنده خون، کمک به انقباض رحم	گیاه شکوفه دار خشک	کیسه کشیش	چنته چوپان	Brassicaceae	Capsella bursa-pastoris L.	۲۵
خلط آور، ضد التهاب، نرم کننده سینه، برطرف کننده سرفه	دانه	قدومه	خروز داشاگی	Brassicaceae	Alyssum homalocarpum L.	۲۶
ضد نفخ، ضد تهوع، ضد اسهال و ضد عفونی کننده	میوه گیاه	زنیان	جاجخ	Apiaceae	Trachyspermum copticum L.	۲۷
ضد میکروب، رفع کمر درد، دفع سموم، کشنده باکتری	دانه، ساقه و برگ	گلپر	بالدرغان	Apiaceae	Heracleum persicum L.	۲۸
تقویت خصوصیات زنانگی، آرام بخش و ضد تشنج، اشتها آور، محرک ترشحات معده	گل	رازپانه	رازپانه	Apiaceae	Foeniculum vulgare Mill.	۲۹
آرام کننده اعصاب، رفع سنگ کلیه، رفع اسهال، تقویت معده، افزایش جریان خون	گل	نسترن وحشی	ایت برنی	Rosaceae	Roza canina L.	۳۰
مسکن دردهای قلبی، درمان افزایش فشار خون و ناراحتی های یانگی	میوه، شکوفه تازه، برگ	زالزالک	یمیشان	Rosaceae	Crataegus monogyna L.	۳۱
خلط آور، ضد سرفه، درمان بیماری های معده- روده	ریشه، برگ و گل	ختمی	ختمی	Malvaceae	Althaea officinalis L.	۳۲
درمان مجاری تنفسی، معده، روده و پانسمان آبسه ها و جوش ها	برگ، گل	پنیرک	امن کومن جی	Malvaceae	Malva sylvestris L.	۳۳
تسکین سینه درد، درمان برونشیت، التیام زخم ها	برگ	بارهنگ	بیزوشا	Plantaginaceae	Plantago major L.	۳۴
درمان زخم ها، خاصیت ملین	برگ، دانه	اسفرزه	قارنی یارخ	Plantaginaceae	Plantago psyllium L.	۳۵

تنظیم فعالیت قلب، درمان زخم‌ها، درمان نارسایی های قلبی	برگ	گل انگشخانه	چورنی گولی	Scrophulariaceae	Digitalis purpurea L.	۳۶
آرام بخش، مدر، خلط‌آور، درمان بواسیر	گل	گل ماهور	سیغیر قویروغی	Scrophulariaceae	Verbascum thapsus L.	۳۷
خاصیت مسهل، مدر، درمان یرقان و جوش‌های پوستی	ریش،	صابونی	صابن اوتی	Caryophyllaceae	Saponaria officinalis L.	۳۸
اثر بر دستگاه گوارش، غدد عرق، غدد گوارشی و مردمک چشم	برگ و دانه	تاتوره	بات بات	Solanaceae	Datura stramonium L.	۳۹
بادشکن و ملین، درمان تبخال، درمان برونشیت	برگ و ساقه	تاج ریزی	قوش اوزومی	Solanaceae	Solanum dulcamara L.	۴۰
ضد نفخ، اشتها آور، تصفیه خون، درمان بواسیر و آسم	ریشه، میوه، برگ و دانه	خارخاسک	چاکفور تیکانی	Zygophyllaceae	Tribulus terrestris L.	۴۱
خواب آور، تقویت کننده قوای جنسی، ضد عفونی کننده هوا، دفع کننده	دانه	اسپند	اوزریک	Zygophyllaceae	Peganum harmala L.	۴۲
درمان التهاب کلیه، مثانه و جوش‌های پوستی، ضد عفونی کننده ادراری	ریزوم	مرغ	چایبر	Poaceae	Cynodon dactylon L.	۴۳
مدر	ریزوم	نی	قمیش	Poaceae	Arundo donax L.	۴۴
تصفیه کننده خون، اشتها آور، مدر	ریزوم	ترشک	ترشک	Polygonaceae	Rumex acetosa L.	۴۵
اشتها آور، مدر، مسهل صفر، قاعده آور، درمان ناراحتی‌های پوستی	تمام قسمت‌های گیاه	شاهتره	شتره	Fumariaceae	Fumaria officinalis L.	۴۶
اشتها آور، مدر و مسهل	برگ	سلمه تره	سالمانجا	Chenopodiaceae	Chenopodium album L.	۴۷
تسکین درد دندان، مدر، تسکین دردهای روماتیسمی، التیام سریع زخم	تمام قسمت‌های گیاه به همراه ریشه	بنفشه	بنوشه	Violaceae	Viola odorata L.	۴۸
رفع ناراحتی‌های کلیه و مثانه، انحلال سنگ های کلیه، ضد عفونی کننده	ساقه زیرزمینی، ریشه	روناس	باخچا بویاگی	Rubiaceae	Rubia tinctorum L.	۴۹
قاعده آور، خاصیت مسهل، درمان بیماری‌های کبدی	میوه گیاه	هندوانه ابوجهل	داغ گارپزی	Cucurbitaceae	Citrullus colocynthis L.	۵۰
تب بر، تصفیه کننده خون، تسکین دهنده تشنگی	برگ، دانه	خرفه	پرپینه	Portulacaceae	Portulaca oleracea L.	۵۱
درمان دل پیچه	دانه	تاج خروس	خانم سالاندی	Amarantaceae	Amaranthus retroflexus L.	۵۲
بند آورنده خون، ضد درد، ضد نفخ، درمان ناراحتی‌های کلیوی	جوانه‌ها و ساقه	دم اسبی	آت قویروغی	Equisetaceae	Equisetum arvense L.	۵۳
تنظیم عمل روده، قابض و مدر، درمان ناراحتی‌های زنانه	برگ	گزنه	گیزیر تیکانی	Urticaceae	Urtica dioica L.	۵۴
آرام بخش، درمان برونشیت، سیاه سرفه و آسم	گل، برگ	شقایق	لالا	Papaveraceae	Papaver rhoeas L.	۵۵
ضد سرفه، معرق، تصفیه کننده خون، مدر، آرام‌بخش	گیاه کامل	گاوزبان	گوزبان	Boraginaceae	Anchusa azurea Mill	۵۶
ضد بیوست، مسهل قوی	برگ	پیچک صحرايي	سالماشخ	Convolvulaceae	Convolvulus arvensis L.	۵۷

بحث و نتیجه گیری:

می‌شود، واضح تر اینکه اعتقاد بومی بر این عقیده استوار است که دم کرده ترکیب گیاهان دارویی پونه، کاکوتی، مرزنجوش باعث افزایش ایمنی بدن در فصل سرما شده، و ایمنی بدن فرد را تضمین می‌کند. در این رابطه لازم به ذکر است، که نحوه

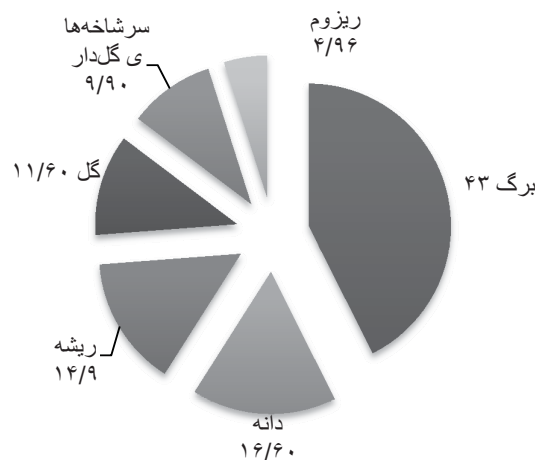
طبق نتایج به دست آمده بیشترین گیاهان مورد استفاده در منطقه مربوط به خانواده نعنا می‌باشند که برای رفع سرفه و خاصیت ضد عفونی کنندگی در زمان سرماخوردگی استفاده

نمودار ۳- نحوه مصرف سنتی گیاهان دارویی منطقه

برخی گونه‌های دارویی ممکن است به چند شکل تهیه و مورد استفاده قرار گیرند، به‌طور مثال در خانواده آفتابگردان: بومادران (دم‌کرده، عرق)، بابونه (دم‌کرده، عرق)، در خانواده نعنا: پونه (دم‌کرده، عرق، پودر)، کاکوتی (دم‌کرده، عرق، پودر)، مرزه کوهی (دم‌کرده، عرق، پودر، تازه خوری)، در چتریان: رازیانه (دم‌کرده، عرق). اندام‌های خاصی از یک گونه گیاهی ممکن است به اشکال مختلف مورد استفاده قرار گیرد. برخی گونه‌های گیاهی (شنگ، کنگر صحرایی، مرزه کوهی، تره تیزک، زالزالک) به شکل تازه خوری مورد استفاده قرار می‌گیرند و در ابتدای فصل رویش به‌عنوان سبزی (مرزه کوهی) و چاشنی غذا (سلمه تره، تره تیزک، گلپر) و میوه (زالزالک، هندوانه ابوجهل) جمع‌آوری می‌شوند. امروزه همه گیاهان دارویی دارای نام علمی پذیرفته شده می‌باشند، همچنین تلاش بسیاری در جهت تجزیه علمی گیاهان انجام گرفته تا حداقل مهم‌ترین اجزای شیمیایی موجود در گیاه و ترکیبات فعال آن را شناسایی نمایند. این نکته را باید در نظر داشت که خاصیت درمانی گیاهان دارویی در ریشه، ساقه یا برگ‌های آنها نیست بلکه در ترکیبات شیمیایی موجود در آنها است که این گیاهان برای رشد و نمو خود تولید می‌کنند (۱). هر موجود زنده ترکیبات ویژه بی‌شماری تولید می‌کند که دانش شیمی نوین در بسیاری از موارد قادر به ساخت آنها نیست. هر گیاه به تنهایی، خود یک منبع دارویی آماده است که می‌توان

استفاده و خاصیت درمانی پذیرفته شده یک گیاه در یک منطقه ممکن است با اعتقاد بومی مردم مناطق دیگر متفاوت و حتی پذیرفته نشده باشد. در خانواده آفتابگردان بیشترین گونه‌های مورد استفاده و مصرف درمانی شامل: بومادران برای تسکین قاعدگی دردناک به شکل عرق، کاسنی برای تصفیه‌کنندگی خون و رفع جوش‌های صورت به شکل عرق، و بابونه برای آرام‌بخشی و خاصیت ضد انگلی به شکل دم‌کرده می‌باشد. از سایر خانواده‌ها رازیانه از خانواده چتریان برای تقویت خصوصیات زنانگی به شکل عرق، ختمی از خانواده پنیرکان برای خاصیت ضد سرفه و خلط‌آوری به شکل خیساندن و گاوزبان برای خاصیت آرام‌بخشی به شکل دم‌کرده بیشترین کاربرد را دارا می‌باشند. بیشترین بخش‌های قابل استفاده گیاهان به ترتیب شامل: برگ (۴۲٪)، دانه (۱۶/۶٪)، ریشه (۱۴/۹٪)، گل (۱۱/۶٪)، سرشاخه‌های گل‌دار (۹/۹٪) و ریزوم (۴/۹۶٪) می‌باشد که در نمودار شماره ۲ ارائه گردید. بیشترین نحوه آماده کردن گونه‌های دارویی توسط مردم بومی عجب‌شیر (ارائه شده در نمودار شماره ۳) به صورت دم‌کرده (۵۰٪) است که معمولاً ترکیبی از چند گونه گیاهی (پونه، کاکوتی، مرزنجوش) مورد استفاده قرار می‌گیرد. سایر اشکال مورد استفاده گیاهان دارویی به ترتیب عرق (۱۸/۳٪)، تازه خوری (۱۱/۶٪)، پودر برای استفاده در وعده‌های غذایی (۱۱/۶٪) و جوشانده (۸/۳٪) می‌باشد.

نمودار ۲- بخش‌های مورد استفاده گیاهان دارویی منطقه

صورت میوه گل، میوه، برگ و دانه در اختیار ما قرار دارند (۱). همچنین لازم به توضیح می‌باشد که مصرف خودسرانه و بی‌رویه گیاهان دارویی بدون اطلاع و کسب آگاهی ممکن است اثرات سوئی برای سلامت فرد در پی داشته باشد. در نهایت کسب اطلاعات محلی و آشنایی با گیاهان دارویی بومی مناطق مختلف می‌تواند آغاز معرفی یک داروی گیاهی به سیستم سلامت جامعه باشد.

ترکیب دارویی موجود در آن را استخراج، تخلیص، تعیین مقدار و نگهداری کرد. بنابراین می‌توان تعداد زیادی داروهای گیاهی طبیعی را که هنوز به روش صناعی قابل سنتز نیستند، از این طبیعت به دست آورد و جهت مصارف درمانی به کار برد. با توجه به تعداد بی‌شمار ترکیبات فعال گیاهی می‌توان به وسعت ذخایر بی‌پایانی که در طبیعت برای بشر عرضه داشته است پی برد، در حالی که هنوز بخش عظیمی از این ذخایر دارویی ناشناخته مانده است. به علاوه، این گنجینه به صورت قرص یا شربت به ما عرضه نگردیده بلکه همه این ترکیبات به

References:

1. Emami A, Shams Ardakani MR, Mehrgan E. Illustrated dictionary of medicinal plants. Publication Research Center of Traditional Medicine and Medica Material Shahid Beheshti university Press. 449pp. 2010.
2. Chehreh gosh A. Ajabshir over time. Tak derakht Tehran Publication. 207 pp. 2010. (In Persian)
3. Gahraman A. Colorful flora Iran. Ministry of Agriculture and Pasture Research Institute Wars Publication. Volumes 1-20. 1981-1994. (In Persian).
4. Hanazaki N, Souza VC, Rodrigues R. 2006. Ethnobotany of rural people from the boundaries of Carlos Botelho State Park, Sao Paulo State, Brazil. *Acta Bot Bras.* 20(4):899-909.
5. Hayat MQ, Khan MA, Ahmad M, Shaheen N, Yasmin Gh, Akhter S. 2008. Ethnotaxonomical approach in the identification of useful medicinal Flora of Tehsil Pindigheb (District attock) Pakistan. *Ethnobotany Res Appli.* 6:35-62.
6. Heinrich M. 2000. Ethnobotany and its role in drug development. *Phytotropy Res.* 14(7):88-479.
7. Ibrar M, Hussain F, Sultan A. 2007. Ethnobotanical studies on plant resources of ranyall hills, district Shangla, Pakistan. *Pak J Bot,* 39(2):329-337.
8. Joshi SG. Medicinal Plant. Oxford and IBH Publishing CO. India. Pvt Ltd, New Delhi. 491 pp. 2007.
9. Mozaffarian V. Plant Systematics, Morphology, taxonomy. Amir kabir Publication. 343 pp. 1994. (In Persian).
10. Omid beige R. 2011. Production and processing of medicinal plants. Astan Quds Razavi Publication. Volumes 3-1. 1183 pp. 2011 (In Persian)
11. Prajapati N, Kumar U. Agros Dictionary of Medicinal plant. India. Shyam Printing Press, 398pp. 2003.
12. Sammbamurty AVSS. Dictionary of Medicinal Plant. India. CBS Publishing and Distributors, New Delhi. 337 pp. 2005.
13. Zargari A. Medicinal Plant. Tehran university Publication. Volumes 5-1. 4854 pp. 1996. (In Persian)